

Proměny výtvarné tvorby v arteterapii

Marie Lhotová. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta 2010. ISBN 978-80-7394-209-0.

Poměrně nepočetnou řadu českých publikací o arteterapii rozšířila v minulém roce monografie Marie Lhotové s názvem *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. Jedná se o aktuální příspěvek do teoretické základny oboru, který má v našich zemích dlouhou tradici čítající pestrou škálu originálních arteterapeutických přístupů. Text je svým zaměřením určen v první řadě odborné veřejnosti zabývající se psychoterapií. V kontextu rostoucí popularity arteterapie však může oslovit také širší skupinu zájemců o tento specifický obor, mimo jiné rovněž odborníky příbuzných disciplín, pracujících s široce pojatými expresivními a uměleckými projevy člověka.

Jak je patrné z názvu publikace, autorka si klade za cíl nahlédnout na topografii transformace výtvarného výrazu a stylu jedince (účastníka terapie) a hledat paralely těchto změn se změnami v psychoterapeutickém procesu (nápravu v rovině sociální, vztahové, emoční, kognitivní) a v souvislostech s odezněním osobní symptomatiky. Již z předchozího vyplývá, že Lhotová chápe proces tvorby jako podnětný faktor procesu nápravy a uzdravy. Arteterapii pojímá v obecné rovině jako přístup využívající léčení psychologickými prostředky prostřednictvím výtvarné tvorby, a to systematicky a kontinuálně. Výtvarnou produkci považuje za „prostředek sebevyjadřování, které je s jistým zjednodušením ztotožnitelné s formou díla a je spojeno s možností hlubší sebeexplorace, tedy introspektivním odkrýváním více či méně vědomého obsahu díla“ (s. 29).

Úvodní kapitoly knihy jsou věnovány vymezení arteterapie jako svébytného oboru s rozmanitými přístupy. Autorka mapuje také mezioborovou diskusi na pozadí historické geneze arteterapie: od prvotních činnostních aktivit uvolňujících napětí, přes utváření diagnostických metod na přelomu 19. a 20. století, až po konstituování arteterapie jako samostatného oboru před druhou světovou válkou (např. koncepce M. Naumburgové a E. Kramerové). Text má v těchto pasážích charakter historiografických skic, funkčně doplňujících aktuálně dostupnou literaturu (Šicková-Fabrice, Rubínová aj.). Lhotová se ve stručnosti zabývá také charakteristikou účinných faktorů arteterapie, kterými jsou: psychoterapeutický vztah, náhled, korektivní zkušenost, katarze, abreakce, relaxace, učení a výtvarný posun. Pojmenováním těchto principů pokládá první teoretické střípky do komplexní mozaiky utvářející obraz současné arteterapie.

Důležitý rozcestník představuje kapitola pátá, ve které autorka definuje tři klíčové funkce arteterapie – *práci s expresí, význam komunikace výtvarnými prostředky a interpretační možnosti výtvarného projevu* ve vztahu k specifickým cílům a možnostem terapeutického procesu. Skrze otevřené otázky manifestující rozrůzněnost myšlenkových rámců a pojetí oboru se text ubírá až k formulaci autoterapeutického potenciálu umění – tématu, které úzce souvisí s aktuální diskusí, řešící potenciál činnostních forem arteterapie a vymezení operačního prostoru arteterapie, artefaktiky, umělecké a výtvarné edukace (např. R. Jedlička: *Kompetence mezi výchovou a terapií*, E. Perout a M. Giboda: *Arteterapie jako užité umění*, J. Šicková-Fabrice: *Arteterapie – úžitkové umění?*).

Napříč těmito oblastmi nalézá Lhotová jednotící prvek ve využití *výtvarné exprese*, jejíž formy a funkce dále rozvádí. Upozorňuje na narativní aspekty a logiku vnitřního uspořádání spontánního výtvarného vyjádření, v jehož dění tvůrce (pacient) sám sebe niterně reflektuje. Kořeny výtvarné výpovědi hledá v nevědomé (předlogické) sféře psychického aparátu, jehož významy lze interpretovat: „Neznámé je převedeno na známé, přičemž je možné uplatnit ana-

logii, metaforu a podobné postupy“ (s. 48). Interpretaci představuje jako tázání se po smyslu tvorby, objasňování jejich významů, nebo slovy Jana Slavíka: stop pacientova životního pohybu.

Domnívám se, že komplexní teoretický rámec, do kterého Marie Lhotová vkládá problematiku interpretace obrazu, konstituuje obecnější obhajobou interpretačního přístupu v arteterapii. V našich zemích jsou tomuto přístupu nejbližší metody takzvané rožnovské interpretační (nebo intervenční) arteterapie. Z této platformy autorka dlouhodobě čerpá svou vlastní psycho-terapeutickou empirii a na stejných základech také staví významný díl své výzkumné studie. Rožnovské pojetí formuluje důraz na výtvarný posun skrze metodickou instrukci s paralelní podporou interpretace artefaktu, který akt změny povzbuzuje: „Aby pacient mohl dosáhnout určitého cíle, musí něco změnit. [...] Výtvarná tvorba může pomoci vytvořit obraz, podobu nebo tvar oné změny“ (s. 69). Směřuje tím ke kultivaci výtvarného projevu pacienta se zřetelem k příslušné emočně-kognitivní fázi ontogeneze. Práce s regresivní složkou osobnosti, postavená na Piagetově koncepci vývojových stádií, umožňuje terapeutovi lokalizovat fixaci problému a vystavět prostor pro další práci se symptomem. Pro doplnění tohoto přístupu volí Lhotová koncept Rity M. Simonové, formulující možnosti analýzy a změny osobního stylového schématu reprezentujícího postoj tvůrce k danému námětu, respektive přechod od jednoho stylu k druhému v procesu terapie.

Syntéza přístupů zabývajících se dynamickými změnami výtvarného výrazu se v podání autorky jeví jako funkční a inspirativní základ pro vlastní výzkumnou studii, realizovanou v klinicko-psychologické praxi. Cílem výzkumu je vysledování paralelní provázanosti mezi změnami stylu výtvarné tvorby v procesu terapie se změnami v symptomech pacienta. Tříletý sběr výzkumných dat se vzorkem 30 pacientů představoval nezávislé posuzování artefaktů čtyřmi arteterapeuty a paralelní systematické sledování vývoje léčby a psychického stavu pacientů. Výsledná data byla zpracována statistickými metodami. V závěru výzkumné studie se Lhotová dobírá k zajímavému zjištění, a sice že v první fázi terapie změny v obtížích pacientů předcházely změnám ve výtvarné tvorbě. Po přibližně osmi měsících však docházelo k obratu a změny ve výtvarné tvorbě začaly předcházet změnám v obtížích. Hypotézy o provázanosti výtvarné a terapeutické úrovně se tak potvrdily u větší části pacientů přibližně po první třetině léčby. Potvrzuje se tedy účinnost metodického vedení tvorby klienta formou jeho výtvarného zdokonalování v procesu terapie.

Kromě samotného výzkumného sdělení, ověřujícího možnosti systematické aplikace arteterapie v rámci aplikované psychologie, lze na práci Marie Lhotové ocenit skutečnost, že nepřidává za každou cenu k stávajícím arteterapeutickým proudům nové koncepty. Síla její práce spočívá naopak v důkladné příčné analýze oboru a hledání potenciálních korelací uvnitř stávajících přístupů. Právě tímto nastavením se kniha *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii* profiluje jako ucelený odborný exkurz do současné arteterapie. V této rovině ji lze také vnímat jako dobře vystavěnou obhajobu smysluplnosti práce s výtvarnou expresí v terapeutickém procesu.

Karel Řepa